

FREDRIK BÖÖK — FRÅN KRISTIANSTAD TILL SVENSKA DAGBLADET

Av fil. lic. LARS FREEMAN



Fredrik Böök har åter blivit ett aktuellt namn. För en vidare analys av Bööks skriftställarskap är det nödvändigt att få en uppfattning av hans litterära och politiska profil, då han i början av seklet som 24-åring trädde till i Svenska Dagbladet. Fil. lic. Lars Freeman skildrar i denna artikel Fredrik Bööks ungdomsår, "från Kristianstad till Svenska Dagbladet".

Namnet Fredrik Böök har ånyo blivit aktuellt. När Gunnar Unger i denna tidskrift tecknade ett porträtt av Gunnar Brandell, manade han som kontrast fram en bild av Böök som en av de genom åren mest stridsglatta konservativa av alla Svenska Dagbladets medarbetare. Och i samband med att andra delen av Svenska Dagbladets historia i höstas publicerades, blev tillgänglig Leif Carlssons djuplodande studie över Fredrik Bööks verksamhet i den tidning, som allt sedan seklets början hade utgjort hans forum.

Det var den 30 november 1907,

som Svenska Dagbladet lät meddela, att den då nyvordne filosofie doktorn — hans gradualavhandling behandlade romanens och prosaberättelsens historia i Sverige — hade utsetts till tidningens "ordinarie litteraturanmälare". Redan i den första delen av historien om Svenska Dagbladets utveckling har dr Ivar Anderson fångat något av den miljö, ur vilken Fredrik Böök framträdde. Men om det forskningsprogram skall kunna realiseras, som professor Staffan Björck markerat som ytterligt önskvärt, att Fredrik Bööks roll i Svenska Dagbladet skall ägnas "en undersökning i stor skala, en bok för sig", måste först en annan betydelsefull fråga besvaras. Det är nödvändigt att som en utgångspunkt för en vidare analys av Fredrik Bööks skriftställarskap ställa samman en bild av den litterära och politiska profil som den 24-årige litteraturhistorikern hade, när han från seklets första år kom att göra Svenska Dagbladet till ett i kulturpolitiken stridbart organ. Det är, med andra ord, av vikt, att man får en överblick över Fredrik Bööks väg från Kristianstad till Svenska Dagbladet.

I Fredrik Bööks rika produktion saknas förvisso inte självbiografiska uppgifter, som kan bidra till att ett ljus kastas över hur den mogne och sedermera också åldrande mannen såg på sin ungdom. *Dichtung und Wahrheit* blandades i hans roman *Storskolan* från år 1940. Under mera öppet visir lämnade han bilder från sina tidigare år i en rad uppsatser i skilda publikationer. I *Från Helgeåns stränder*, publicerad 1928 i femte samlingen av *Hågkomster och livsintryck*, såg Fredrik Böök sig själv som trettonåring. I *Vintergatan* 1936 karakteriserade han sitt hem och sin hemstad under rubriken *Hantverksmästarna*. Det minnesnummer, som Svenska Dagbladet i december 1934 gav ut för att celebrera tidningens 50-årsjubileum, innehöll en memoarartikel av Böök, betitlad *Mina äldsta förbindelser med Svenska Dagbladet*. Som en parallell till denna uppsats kan ses den som två år senare trycktes i Svenska Dagbladets julnummer 1936. Den hette *Mina första Stockholmsminnen*. Till dessa mindre studier kan så läggas det större arbete av självbiografisk karaktär, som 1953 publicerades under titeln *Rannsakan*. Men viktigare än dessa skrifter måste anses vara de artiklar, som den unge Fredrik Böök lät trycka i olika tidningar och tidskrifter. Det är på dessa i högre grad än på de självbiografiska studierna, som man måste bygga ett svar på den ställ-

da frågan om vilken ståndpunkt i litterära och politiska frågor den unge Fredrik Böök intog, innan han blev fast knuten till Svenska Dagbladet.

”Nittiotalist”

När man läser Fredrik Bööks skildringar från sin ungdom, är det två fakta, som speciellt måste markeraras. Han var en fanatisk anhängare av nittiotalisterna — när han 1902 debuterade, skedde detta också med ett försvar av Heidenstam mot det angrepp Nils Linder riktat mot honom. *Stridsskriftens* titel, *Skald och skolmästare*, underströk vilka världar Fredrik Böök såg stå mot varandra. Men samtidigt var han, i varje fall enligt *Rannsakan*, ”i politiskt avseende och allmänt känslomässig” ”radikal och oppositionell”. Redan under gymnasiståren medarbetade han ”i en rabulistisk Kristianstads-tidning” — det var *Nyaste Kristianstadsbladet*. Och när han 1934 tänkte rätt efter, ansåg han sig kunna konstatera, att det hade varit bra nära, att han blivit radikal publicist. Men på nyåret 1901 skrev han dock in sig som student vid Lunds universitet. Och där fick hans radikalism ett konkret innehåll. Han blev den yngste medlemmen av kretsen kring Bengt Lidforss. Säkert bidrog umgänget med radikala studenter till att Fredrik Böök i Lund fullkomligt naturligt fortsatte det markerande av sin allmänna radikalism, som ett del-

tagande i förstamajdemonstrationerna innebar.

Fredrik Bööks studier i Lund blev emellertid snabbt avbrutna. Höstterminen 1901 var han bosatt i Köpenhamn, där han försörjde sig som informator. Han fick emellertid också tid att studera vid Köpenhamns universitet, och speciellt följde han Harald Höffdings föreläsningar. Dennes positiva syn på poesins och religionens makter kom småningom att göra starkt intryck på Fredrik Böök, och Höffdings esteticism fick definitivt större betydelse för honom än den radikalism som utformades av bröderna Brandes. Måhända förstärktes inflytelserna från Höffding av att det var under sin vistelse i Köpenhamn, som Böök för första gången träffade Verner von Heidenstam, fick i sällskap med honom göra sin första resa till Stockholm och därigenom komma i direkt och personlig kontakt med åtskilliga av de 90-talets män, som hörde samman med kretsen kring Svenska Dagbladet. Det var föga anmärkningsvärt, att Fredrik Böök efter vistelsen i Köpenhamn och besöket i Stockholm intog en än mera än tidigare entusiastisk inställning till nittiotalismen. Han visade det bland annat i en essay över Per Hallströms författarskap i *Illustrerad Svensk Tidskrift*, publicerad samma år som han mött Verner von Heidenstam. Böök deklarerade, att han stod i opposition mot de naturalistiska strömning-

arna. Han underströk nyidealismens krav på rätt till skönhet och glädje. Och om Per Hallströms *En gammal historia* framhöll han, att den ensam var "av högre värde än allt vad den naturalistiska svallvågen kastat upp på den svenska kusten".

Frondering mot radikalismen

Det måste anses stå högt över all diskussion, att Fredrik Bööks vistelse i Köpenhamn, hans studier för Harald Höffding och hans småningom vidgade kontakter med kretsen kring Svenska Dagbladet verksamt bidrog till att föra honom bort från Lidforsradikalismen. Men när han i allt högre grad fjärmade sig från en radikal uppfattning var det dock Verner von Heidenstam, som var den stora inspirationskällan. Det var i Heidenstams tecken som han fronderade mot sina forna radikala vänner. Vid det första sammanträffandet med diktaren hade den unge studenten fått veta, att det var lundastudenternas fackeltåg på Karl XII:s dödsdag Heidenstams tankar kretsat kring, när han låtit broder Göran i *En hjältes likfärd* visa: "Må vi i stormiga nätter med facklor fira hans minne! Var såg jag en gravskrift så stor som den, vilken vårt slagna folk nu ristar över honom. Han gjorde oss ej lyckliga, och dock begråta vi honom som ingen!" Detta var en syn, som radikalerna inte kunde acceptera. De opponerade sig mot lundastuden-

ternas apostroferande av Karl XII:s minne. I juni 1903 hade emellertid Fredrik Böök frigjort sig från deras uppfattning om karolinernas konung. I opposition mot belackarna tog han Karl XII i försvar, samtidigt som han anslöt sig till Verner von Heidenstams nationalistiska begreppsbildning. I Nyaste Kristianstadsbladet utformade han sin syn: "Heidenstam, gripen av tragiken i hans uthålliga strid och den moraliska styrkan i hans personlighet, reste i Karolinerna ett helgjutet monument över den orubbliga själskraft och uppoffrande pliktuppfyllelse, som prägade hans och hans folks gärning." — En sådan karakteristik hade inte en av radikala idéer uppfylld anhängare av Bengt Lidforss kunnat skriva. Fredrik Böök hade utan tvekan kastat loss från sin radikalism och höll på att söka sig nya stjärnor att styra efter.

Under 1900-talets första år aktualiserades parollerna om krav på försvar och reformer. I de debatter, som uppstod kring olika detaljproblem i det stora komplexet av frågor, tog Fredrik Böök ofta del. 1906 undertecknade han en opinionsyttring för regeringen Staaffs rösträttsförslag. Vid en studentafton i november samma år höll han ett föredrag med titeln Studenterna och värnplikten. I detta visade han sig vara starkt försvarsvänlig, även om han kritiserade vissa oformligheter i den militära utbildningen. Han lät förstå att

han avskydde preusseriet; han satte Ex I under debatt; han förordade en demokratisering av försvarsväsendet. Samtidigt avgav han en understucken men tydlig förklaring, att han inte längre accepterade radikalernas princip, att med deras danske banérförare Viggo Hörup ständigt fråga "Hvad kan det nytte?" — "Jag tror inte", yttrade han, "att det kan sägas om huvudmängden av Sveriges studenter, att de äro sentimentala tolstojaner, som vänta det tusenåriga riket, när ingen står ondskan emot, eller att de äro skeptiska hörupianer, som tro sig kunna räkna med framtida politiska förhållanden som tvärsäkert ironiskt och med fasta siffror upprepa sitt 'Hvad kan det nytte?' Så stora realister äro vi väl ändå, att vi inse, att vår folkliga existens kan komma att bero på vår härs duglighet, och så stora idealister äro vi väl också, att vi inte glömma, att en 'nationell politik med alla resurser i elden' kan kräva den svenska ungdomens offervillighet som en sista resurs."

Idealism och realism

När Fredrik Böök i november 1906 talade om den idealism och den realism, som studenterna enligt hans uppfattning borde bäras av, hade han en plattform. Han var studentkårens ordförande. Denna position hade han vunnit efter en dramatiskt upphetsad utveckling i januari—februari samma år. Den

då sittande styrelsen för studentkåren under ordförandeskap av dåvarande docenten Torgny Segerstedt hade föreslagit att som traditionen bjöd en Nordisk fest till fädrens ära skulle arrangeras. Mot förslaget opponerade sig ett stort antal studenter, som ansåg att endast tre kvarts år efter unionsupplösningen det skulle vara synnerligen olämpligt att anordna en nordisk fest. Den traditionella nordiska festen borde antingen helt inställas eller också förvandlas till en rent svensk fest. Då studentkårens majoritet omfattade det senare av de två alternativen, avgick Torgny Segerstedt från posten som studentkårens ordförande. Hans exempel följdes av andra anhängare av tanken på nordiskt samförstånd unionsupplösningen till trots. Vakanserna efter dem fylldes av studenter med svensk-nationell uppfattning. Och den nye studentkårsordföranden blev Fredrik Böök. I det tal för Sverige, som han höll vid den stora svenska fest, som den nya styrelsen ställde sig som inbjudare till, fick han också rika tillfällen att demonstrera sitt beroende av nyidealismen, av nitotalisterna och inte minst av Heidenstam. Gymnasisten i Kristianstad, som sagt sig vara nära att se en framtid som radikal publicist, hade efter fem års studier i Lund

fått en helt förändrad livsuppfattning. Nu var det den nationalism, som han funnit i Ett folk, "som han läst med klappande hjärta, med en beundran som gick över alla gränser", som han återgav i sitt tal: "När svensk ungdom i dessa tider firar en fest till minne av fädrens verk, så är det därför, att detta minne, fast och oupplösligt, knyter släktledens arbetsmödor från forntid, framtid och nu vid det levande väsen, som sluter oss alla i sin famn, som vi alla älskande och tjänande lyda, — Sverige, fosterlandet."

Vägen från Kristianstad till Lund hade alltså fört Fredrik Böök från en radikal för att inte säga rabulistisk uppfattning till en heidenstamsk nyidealistisk nationalism. Det var med den som bakgrund han 1907 startade sin verksamhet som Svenska Dagbladets ordinarie litteraturanmälare. När han bereddes tillfälle att ta det betydelsefulla steget in i tidningens kulturredaktion, öppnades dörren för en av de mest avgörande entréerna i 1900-talets svenska kulturliv. Svenska Dagbladet fick ett av sina tydligast markerade drag. Och Fredrik Bööks ställning som en av förgrundsgestalterna på den konservativa sidan av den svenska Parnassen började alltså byggas upp.